

Kazuhiko Sawada, *Opowieść o Bronisławie Piłsudskim. Polak zwany królem Ajnów*, przeł. Barbara Słomka, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Sulejówek 2021, ss. 494

Kazuhiko Sawada (ur. 1953 r.), absolwent Uniwersytetu Studiów Międzynarodowych w Osace (Ōsaka Gaikokugo Daigaku), doktoryzował się na Uniwersytecie Waseda, aby po krótkim pobycie na Uniwersytecie w Niigata związać się na stałe z Uniwersytetem Saitama, którego obecnie jest profesorem emerytowanym. Z wykształcenia rusycysta, od lat 80. XX w. czynnie zajmuje się badaniami nad spuścizną Bronisława Piłsudskiego. Obecnie jest to czołowy japoński ekspert w problematyce związanej z twórczością polskiego etnografa. Autor licznych publikacji naukowych, w tym 白系ロシア人と日本文化 (*Hakkei Roshijain to Nihon bunka*, Biali Rosjanie i kultura japońska) czy też 日露交流都市物語 (*Nichiro kōryū toshi monogatari*, Historia wymiany japońsko-rosyjskiej). Jego najnowsza praca ブロニスワフ・ピウスツキ伝: 〈アイヌ王〉と呼ばれたポーランド人 (*Buronisuwafu Piusutsuki den: Ainuō to jobareta Pōrandojin*) (2019) doczekała się swojego polskiego przekładu zatytułowanego *Opowieść o Bronisławie Piłsudskim. Polak zwany królem Ajnów* (2021).

Recenzowana praca składa się z czternastu rozdziałów, poprzedzonych prologiem i zwieńczonych epilogiem. Warto dodać, że na potrzeby wydania

polskiego dodano *Wstęp* przygotowany przez Danutę Onyszkiewicz oraz liczne uwagi, uzupełnienia i komentarze (np. *Kim jest Bronisław Piłsudski dla „swoich”*) przygotowane przez tłumaczkę polskiego wydania – Barbarę Słomkę. Należą do nich krótka nota o współczesnym postrzeganiu Bronisława Piłsudskiego oraz bibliografia prac dotyczących polskiego badacza, które ukazały się w języku polskim.

Przechodząc do samej właściwej struktury pracy, należy podkreślić, że została ona przygotowana zgodnie z chronologią życia Bronisława Piłsudskiego i składa się z czterech obszernych części¹ obejmujących wspomniane powyżej 14 rozdziałów.

W rozdziałach pierwszym i drugim (część pierwsza) Autor porusza problem dzieciństwa polskiego etnografa oraz okres nauki w Petersburgu (aż do momentu zamachu na cara Aleksandra III). W kolejnych podrozdziałach poruszane są kwestie unii polsko-litewskiej, wpływ rozbiorów na losy kraju, dzieje rodziny Piłsudskich (od rozkwitu do upadku) oraz przyczyny migracji do Wilna, a następnie Petersburga, gdzie Piłsudski pobierał nauki w gimnazjum (V Gimnazjum w Petersburgu) oraz na miejscowym uniwersytecie. Jak zauważa Autor, atmosfera w Petersburgu była inna od wileńskiej, gdyż „(...) nie było tu nacisków rusyfikacyjnych, nauczyciele utrzymywali bliższe

¹ Części nie są wydzielone przez Autora, jednakże wyraźnie wyróżniają się w strukturze pracy, gdyż zawierają opisy określonych faktów z życia polskiego badacza.

stosunki z uczniami, panowała «intelektualna» atmosfera» (s. 48). Zwieńczeniem pierwszego fragmentu pracy jest opis życia akademickiego Piłsudskiego oraz kulis nieudanego zamachu na cara Aleksandra III i przebiegu procesu, w wyniku którego polski badacz trafił na Sachalin.

Rozdziały trzeci i czwarty poświęcone są „dochodzeniu” Bronisława Piłsudskiego do etnografii i badań terenowych. Autor umiejętnie łączy wszystkie wątki z życia badacza na zesłaniu w logiczną całość ukazującą powstawanie unikatowego warsztatu badawczego. Pobyt na Sachalinie i pierwsze zetknięcie się z Gilakami (Niwchami) zaowocowało jedną z najważniejszych obserwacji, czyli dostrzeżeniem związku między znajomością języka a pozyskaniem danych (s. 75–76). Autor szczegółowo omawia kolejne etapy wstępnych badań nad autochtonami sachalińskimi, w tym współpracę z Lwem Szternbergiem. Jak możemy dowiedzieć się z pracy, obu etnografów różniło podejście w zbieraniu materiału. Podczas gdy Piłsudski „(...) za swój pierwszy obowiązek uważał niesienie pomocy swym przyjaciółom (...); przeto zbiory naukowe gromadził powoli”, Szternberg, „jako człowiek bardziej praktyczny i przewidujący, główny nacisk kładł na gromadzenie danych naukowych, zwłaszcza zaś na zbieranie danych lingwistycznych i folklorystycznych (...)” (s. 84).

Trzecia część pracy (obejmująca rozdziały 5–10) poświęcona jest kolejnym, już tym razem samodzielnym, badaniom Piłsudskiego nad ludami i kulturami Dalekiego Wschodu. Opisane są dwie

wyprawy badawcze na Sachalin (rozdziały 5 i 7), pobyt na Hokkaido i pierwsze spotkanie z japońskimi Ajnami (rozdział 6), pobyt w Japonii oraz spostrzeżenia Piłsudskiego na temat Japończyków (rozdziały 9 i 10). Autor ukazuje czytelnikowi kolejne etapy odkrywania i opisu ludów autochtonicznych Sachalinu i Japonii, ze szczególnym uwzględnieniem Ajnów, którzy stali się dla Piłsudskiego nieodzownym elementem życia na Dalekim Wschodzie. Co ważne, czytelnik zaznajamia się z nie tylko folklorem ajnuskim, ale również z losami polskiego badacza podczas jego pobytu w Japonii oraz ze spojrzeniem na mieszkańców Kraju Kwitnącej Wiśni. Trzeci fragment opracowania zawiera ponadto dalsze uwagi na temat rozwoju metody badawczej Piłsudskiego (rozdział 5) oraz przynosi informacje o nowych zainteresowaniach, jakimi są kwestie antropologii medycznej oraz przemian w społeczeństwie rozwiniętym (przede wszystkim rola kobiety i dychotomia pomiędzy tradycją a nowoczesnością).

Ostatnia duża, czwarta część pracy obejmująca rozdziały 11–14 poświęcona jest kulisom powrotu do Polski i ostatniej dekadzie życia polskiego badacza. Autor pokrótce zaznajamia czytelnika z kulisami pobytu Piłsudskiego w USA (rozdział 11), opisując zarówno przyczyny wyjazdu z Japonii, jak i szybkiego opuszczenia Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Jak zauważa Autor, „Ameryka rozczarowała Piłsudskiego”, gdyż „dla ludzi nieco bardziej energicznych tutejsze warunki życia są trudne do zniesienia” (s. 302). W kolejnych fragmentach pracy

(rozdziały 12 i 14) zaprezentowane zostały dwa istotne okresy w życiu Bronisława Piłsudskiego, czyli czas pobytu w Galicji oraz podróże po Europie, w tym ostatnią, której zwieńczeniem była tragiczna śmierć polskiego etnografa. Autor omawia kolejne osiągnięcia naukowe Piłsudskiego zarówno na gruncie orientalistycznym (dalsze opisy Ajnów publikowane w formie artykułów i monografii), jak i lokalnym – tatrzańskim związane z budową sekcji folklorystyczno-etnograficznej Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego, której naczelnym zadaniem miało być dokumentowanie kultury Polski południowej. Analiza naukowych osiągnięć Piłsudskiego wzbogacona jest o opis wątków z życia osobistego folklorysty. Osobny rozdział (13) poświęcony został planom powrotu do Japonii, które z przyczyn losowych nie zostały zrealizowane (śmierć Futabeiego Shimeiego w maju 1909 r.). Rozdział 14 w całości dotyczy ostatniej podróży, którą odbył Piłsudski po Europie (1914–1918). Opisano w nim działalność polskiego etnografa, zarówno naukową (w tym pracę nad *Encyklopedią polską*), jak i dobroczynną (np. poświęconą Polakom na Syberii). Zwieńczeniem tego fragmentu pracy jest opis stanu zdrowotnego Piłsudskiego oraz kulis jego śmierci 17 maja 1918 r.

W *Epilogu* K. Sawada zawarł informacje na temat losów japońskiej (ajnuńskiej) rodziny Bronisława Piłsudskiego, zaś w *Postowiu* opisał historię swoich dociekań na temat Bronisława Piłsudskiego. Uzupełnieniem tego fragmentu opracowania jest krótka nota dotycząca

współczesnego odbioru działalności polskiego etnografa autorstwa Barbary Słomki.

Omawiana praca stanowi jedno z najpełniejszych opracowań poświęconych Bronisławowi Piłsudskiemu. Oryginał pracy został napisany w języku japońskim. Autor, korzystając zarówno ze źródeł japońskojęzycznych (często niedostępnych dla polskiego czytelnika), jak i innych (polskojęzycznych, anglojęzycznych i rosyjskich), dokonał pełnej analizy życia i twórczości Bronisława Piłsudskiego. Można pokusić się o stwierdzenie, że recenzowana praca jest najpełniejszym tego typu opracowaniem w języku polskim, gdyż odnosi się do wszelkich dostępnych informacji poświęconych polskiemu badaczowi. Z krótkiego *Postowia* dowiadujemy się, że Autor rozpoczął studia nad życiem Piłsudskiego na przełomie lat 70. i 80. XX w. Blisko 40 lat badań poświęconych dorobkowi i spuściznie polskiego etnografa zaowocowało przygotowaniem bogatej w fakty monografii.

Autor zaznajamia czytelnika z japońskim spojrzeniem na Bronisława Piłsudskiego. Wyjaśnia jego losy od narodzin aż do deportacji na Daleki Wschód, w kolonii karnej, w Japonii, wpływ badacza na japońską naukę i na zachowanie wiedzy o przemijającej kulturze Ajnów (oraz pozostałych małych ludów autochtonicznych zamieszkujących Rosyjski Daleki Wschód). Pracę cechuje jeszcze jeden dodatkowy atut, jakim są liczne reprinty oraz fotografie umieszczone w tekście. Dlatego należy uznać, iż stanowi ona ważne ogniwo w studiach nad spuścizną Bronisława

Piłsudskiego. Poza naukowymi walorami warto wskazać jeszcze na jeden aspekt omawianej monografii – sprawne posługiwanie się językiem przez Autora oraz jakość przygotowanego tłumaczenia. Dzięki temu tekst jest bardzo przyjemny w odbiorze, zaś Czytelnik zapomina o jego obszerności.

Niezaprzeczalnym atutem monografii jest fakt, że opracowanie przygotowano na podstawie bardzo bogatej bazy źródłowej, która została na potrzeby polskiego wydania podzielona na trzy części. W pierwszej części zamieszczono oryginalną bibliografię dodatkowo posegregowaną w czterech segmentach: 1) pierwsze wydania prac B. Piłsudskiego, 2) pozostałe prace B. Piłsudskiego, 3) materiały archiwalne oraz 4) publikacje poświęcone polskiemu etnografowi. Całość liczy ponad 50 stron opracowań w językach polskim, japońskim, angielskim oraz rosyjskim. Druga część, przygotowana specjalnie na potrzeby wydania polskiego, składa się ze źródeł, z których korzystała tłumaczka w trakcie pracy nad manuskryptem. Trzecia część to spis polskojęzycznych (i wydanych w Polsce) prac poświęconych Bronisławowi Piłsudskiemu (licząca blisko 19 stron), uzupełniona filmografią. Autor, przygotowując monografię, wykorzystał wszelkie formy dostępnych źródeł poświęcone Bronisławowi Piłsudskiemu, zarówno prace naukowe, materiały archiwalne, jak i osobiste (listy, wspomnienia). Dobór źródeł należy ocenić zdecydowanie pozytywnie. Jest on nie tylko wystarczający do pełnego zaprezentowania losów i twórczości Bronisława

Piłsudskiego, ale również stanowi bezcenne źródło wiedzy dla osób poszukujących informacji o polskim etnografie.

Należy zauważyć, że recenzowana praca stanowi istotne uzupełnienie dotychczasowych studiów poświęconych dorobkowi Bronisława Piłsudskiego. Umożliwia polskiemu (lub szerzej ujmując – polskojęzycznemu) czytelnikowi zapoznanie się z japońskim spojrzeniem na postać tego wybitnego polskiego etnografa i orientalisty. Warto wskazać przy tym uwagę na fakt, iż wiele materiałów źródłowych dostępnych jest w języku japońskim, a sama konstrukcja pracy znacznie wykracza poza „tradycyjne” ujmowanie postaci B. Piłsudskiego, która przede wszystkim skupia się na dwóch okresach życia badacza – „ajnuskim” oraz galicyjskim (związany z powrotem na teren ziem polskich). Autor wychodzi poza te dwa aspekty, omawiając m.in. kwestie związane z postrzeganiem Japonii i jej mieszkańców (a nie jedynie Ajnów), związek Piłsudskiego z tokijską rusycystyką czy też pobyt badacza w USA. Warto również wspomnieć o wartości dodanej, jaką są spisane losy ajnuskich potomków Piłsudskiego.

Monografia przygotowana jest z najwyższą starannością zarówno pod względem naukowym, jak i redakcyjnym. Stanowi istotne ogniwo w budowaniu i upowszechnianiu wiedzy o życiu i dorobku Bronisława Piłsudskiego. *Opowieść...* zawiera liczne ilustracje, reprinty, mapy, które przyczyniają się do lepszego zrozumienia problematyki związanej z postacią polskiego etnografa. Autor nie tylko poruszył kwestie związane

z działalnością naukową Piłsudskiego na Dalekim Wschodzie i w Galicji, ale i opisał wiele nieznanych (przemilczanych) epizodów z jego życia, w tym pobyt w USA, w Europie Zachodniej czy też dalsze losy japońskiej (ajnuskiej) rodziny badacza.

Odczuwam jedynie brak indeksu nazwisk i nazw własnych w języku japońskim. Dodanie wykazu okazałoby się niezmiernie pomocne dla osób (posługujących się językiem japońskim) poszukujących oryginalnych form zapisu nazw i imion. Powyższa uwaga stanowi jedynie wskazówkę, która mogłaby się przyczynić do podniesienia (np. w drugim wydaniu), i tak wysokiego, poziomu opracowania.

Książka jest godna polecenia zarówno dla naukowców, jak i wszystkich osób zainteresowanych etnografią Wschodu. Powinna trafić do przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, jak na przykład etnologii, japonistyki, historii. Zasługuje bowiem na miano jednej z najlepszych, o ile nie najlepszej, pracy poświęconej życiu i twórczości Bronisława Piłsudskiego. Osobiste doświadczenia Autora połączone z wieloletnimi studiami nad problematyką (w tym tłumaczeniem korespondencji Piłsudskiego na język japoński) zaowocowały powstaniem jedynej w swoim rodzaju monografii ukazującej życie i dorobek polskiego etnografa z japońskiego punktu widzenia. W publikacji tej otrzymujemy bogate i wyczerpujące źródło informacji o materiałach poświęconych polskiemu badaczowi i konkretnych aspektach jego życia osobistego (i śmierci) oraz pracy naukowej,

pozwalające na szeroki ogłód przedstawionych zagadnień.

Jestem przekonany, że w związku z tym zasługuje na uwagę każdego zainteresowanego problematyką polskich badań Dalekiego Wschodu. Po pierwsze ze względu na charakter i ogrom pracy, jaką Autor, Sawada Kazuhiko, wykonał na przestrzeni lat, gromadząc obszerne materiały poświęcone Bronisławowi Piłsudskiemu i nadając im postać omawianej monografii. Po drugie zaś ze względu na fenomenalne tłumaczenie przygotowane przez Barbarę Słomkę, która swoją pracą dodatkowo wzbogaciła walory poznawcze opracowania. Majstersztyk wynikający z połączenia pracy Autora i Tłumaczki z japońskim spojrzeniem na problematykę życia i twórczości Bronisława Piłsudskiego czynią z *Oponieści...* najlepszą pracę o tematyce orientalistyczno-etnograficznej wydaną w ostatnich latach w Polsce.

Jacek Splisgart

Liu Su, *Tradycyjna architektura chińska i jej uwarunkowania kulturowe*, przeł. Piotr Karpiński, TAiWPN Universitas, Kraków 2024, ss. 510

Przez ostatnie 40 lat ukazało się bardzo niewiele publikacji książkowych w języku polskim, które dotyczyły kwestii związanych z chińską architekturą. Spośród nich najpełniejsze ujęcie tematu można znaleźć w następujących

DOI: 10.4467/23538724GS.24.032.21061